

Stanovisko Evropského hospodářského a sociálního výboru k tématu „Úloha EU ve vztazích se Střední Asii a přínos občanské společnosti“

(2011/C 248/08)

Zpravodaj: **pan PEEL**

Na svém plenárním zasedání konaném ve dnech 15.–16. září 2010 se Evropský hospodářský a sociální výbor v souladu s čl. 29 odst. 2 svého jednacího řádu rozhodl vypracovat stanovisko z vlastní iniciativy k tématu

Úloha EU ve vztazích se Střední Asii a přínos občanské společnosti.

Specializovaná sekce Vnější vztahy, kterou Výbor pověřil přípravou prací na toto téma, přijala stanovisko dne 25. května 2011.

Na 472. plenárním zasedání, které se konalo ve dnech 15. a 16. června 2011 (jednání dne 16. června 2011), přijal Evropský hospodářský a sociální výbor následující stanovisko 112 hlasy pro, 5 hlasů bylo proti a 12 členů se zdrželo hlasování.

1. Závěry a doporučení

1.1 Na rozdíl od Evropy není mezi pěti středoasijskými státy vytvořeno skutečné pouto regionální spřízněnosti. Výbor naléhavě vyzývá Komisi a další orgány EU, aby neustávaly ve své práci zaměřené na prohloubení pocitu regionální identity a jednoty těchto zemí a povzbuzení jednotlivých států k užší spolupráci se sousedy, aby se tak zmírnily národnostní a hraniční problémy a otevřela cesta k lepšímu a udržitelnějšímu hospodářskému a sociálnímu rozvoji.

1.1.1 Výbor je pevně přesvědčen, že je naprosto nezbytné vytvořit komplexní, soudržnou a koordinovanou strategii EU za účelem rozvíjení a budování účinného kontaktu mezi občanskou společností v EU a ve Střední Asii. V současné době takový kontakt existuje jen ve velmi malé míře. Zpočátku je nutně mnohem výraznější diplomatické zastoupení EU.

1.1.2 Je důležité maximálně využít veškeré odborné znalosti institucí EU, hlavně v duchu článku 11 Lisabonské smlouvy, a proto Výbor vyzývá ESVČ, aby ho na základě jeho zkušeností odjinud (např. z oblasti Balkánu, Latinské Ameriky) zapojila vždy, když to bude možné, zejména v oblasti budování kapacit.

1.1.3 Výbor proto doporučuje, aby byly prostřednictvím ESVČ zavedeny formální mechanismy zapojující EHSV, zaprvé za účelem jasnějšího určení hlavních partnerů pro dialog v rámci občanské společnosti v každém státě, včetně výkonných nezávislých partnerů z řad podniků a odborů, a zadruhé s cílem napomoci určení nových, rozvíjejících se organizací občanské společnosti a podpořit je při jejich rozvoji. V zájmu podpory těchto cílů by měla Střední Asii navštívit malá delegace EHSV.

1.1.4 Výbor velmi podporuje kvalitně strukturovaný proces EU týkající se dialogu o lidských právech jako první pozitivní výsledek strategie EU pro Střední Asii, je však velmi nespokojen, že dosud nebyl zapojen. To musí přednostně napraveno.

1.1.5 Úsilí o vytvoření silnějších mezilidských kontaktů musí zahrnovat intenzivnější vazby mezi mladými lidmi a v oblasti vzdělávání – většina obyvatelstva je mladší 25 let – a urychlení využití programu Erasmus Mundus na obou stranách. Mělo by sem patřit zjednodušení vízové povinnosti za účelem vzdělávání, upuštění od vyžadování poplatků v případě nejtalentovanějších studentů ze Střední Asie, podpora učebnic a letních škol angličtiny a partnerství na úrovni univerzit i středních škol.

1.2 S podporováním většího zapojení občanské společnosti úzce souvisí širší otázka lidských práv. Jedná se o klíčovou oblast, kde Evropa může nabízet a také účinně nabízet pomoc zemím Střední Asie při jejich dalším směřování k nezávislosti. Avšak skutečným centrem zájmu musí být otázka jednání a účinná kulturní vnímavost. Navzdory přetrvávajícím problémům všech těchto pět států ratifikovalo osm klíčových úmluv Mezinárodní organizace práce (se dvěma výjimkami uvedenými v odstavci 5.4.1). Hledání způsobů, jak by Evropa mohla Střední Asii pomoci k naplnění těchto i dalších závazků, může být praktickou cestou k budování vzájemné důvěry.

1.2.1 Výbor také velmi podporuje kroky směřující k případným obchodním dohodám s každým z těchto pět států. V souladu s jinými nedávnými obchodními dohodami EU by Výbor v této souvislosti požadoval, aby bylo pokaždé zřízeno fórum občanské společnosti a byl zahrnut udržitelný rozvoj, opět s cílem umožnit sdílení odborných znalostí Výboru.

1.3 Mimořádný význam mají i související, avšak nesnadné otázky zabezpečení potravin, zásobování vodou a zabezpečení dodávek energie. Doporučujeme, aby EU aktivněji podporovala pět dotčených států ke spolupráci na nalezení uceleného řešení těchto vážných problémů. Komise musí upřesnit míru jejich vzájemné provázanosti. V problematice zabezpečení vody i potravin získala Evropa pozitivní zkušenosti díky pomoci jiným zemím, jichž by v tomto případě měl plně využít a budovat vzájemnou důvěru a pochopení.

1.4 Výbor, jak již vyzýval dříve ⁽¹⁾, doporučuje, aby Komise využívala při dalších jednáních 27 úmluv uzavřených v rámci systému GSP Plus jako základ pro rozvoj širšího obchodu se Střední Asíí v jiných oblastech, než je energetika, případně spolu s opatřeními technické pomoci pro oblast obchodu.

1.5 Výbor doporučuje, aby se vztahy EU se Střední Asíí rozvíjely v souladu a ve vzájemné provázanosti se zapojením EU v Rusku, Číně a Turecku, avšak nikoli v Íránu po dobu, kdy budou v účinnosti sankce.

1.6 Země Střední Asie disponují značnými potenciálními energetickými zásobami, které pro Evropu představují další a doplňkové zdroje energie (v protikladu k alternativním zdrojům), třebaže situaci ztěžují problémy při tranzitu a dovozu. Je důležité, aby životaschopnost takových vztahů byla založena na praktických a hospodářských důvodech.

1.7 Střední Asie by neměla představovat pro evropské transportní/transitní linky konečnou stanicí, spíše by měla být vnímána jako zastávka na cestě do Číny a dál. Je zapotřebí sladit navrhované dopravní koridory Číny a EU. Dávnou „hedvábnou stezku“ je nutno rozvinout v obchodní a energetickou dálnici.

2. Úvod

2.1 Ačkoli je Kazachstán devátou největší zemí z hlediska rozlohy, má pět států Střední Asie (Kazachstán, Kyrgyzstán, Uzbekistán, Turkmenistán a Tádžikistán) dohromady jen zhruba 61 milionů obyvatel – stejně jako Spojené království, Francie nebo Itálie samy o sobě.

2.2 Je důležité si uvědomit, že fakticky jde o nové státy, které se stále do značné míry nacházejí ve stadiu utváření. Jsou sice nezávislé a plně uznané, jsou však výsledkem rozpadu Sovětského svazu. V žádném z nich se nikdy nevytvořilo silné hnutí za národní osvobození. Ve všech se moci ujala někdejší sovětská politická elita, která se proměnila v novou nezávislou elitu. Toto společné podhoubí přesto zůstává pozitivním faktorem pro podnětění regionální soudržnosti, která je slabá a zdaleka ne tak rozsáhlá jako v Evropě, přičemž EU začíná v dané oblasti napomáhat rozvoji této koncepce.

2.3 Kromě toho mají tyto státy hranice, jež nejsou výsledkem jejich volby nebo přirozených hranic. Byly stanoveny zvenčí a zformovány do republik Sovětského svazu, což následně vyvolává etnické napětí, jehož nejnovějším projevem byl útlak uzbecké menšiny v Kyrgyzstánu. Tady je významný prostor, aby EU využila své zkušenosti s pomocí při řešení národnostního napětí.

2.4 Tyto státy také zdědily direktivně řízená hospodářství, přičemž pro současné vládnoucí elity je výhodné tyto modely i nadále udržovat. Tyto výchozí ustrnulé struktury pak ještě zkomplikoval návrat starých mezinárodních strategických sporů (v neposlední řadě vzhledem k blízkosti k Afghánistánu a Íránu), které však v současné době začínají být rozhodně i hospodářské povahy kvůli zjištění zatím neurčeného objemu přírodních energetických zdrojů, zejména ropy a zemního plynu, a obzvláště zemního plynu v Turkmenistánu.

2.4.1 V této oblasti se již objevily i náznaky rodového nástupnictví v úředních funkcích (viz Kazachstán). Starou sovětskou nomenklaturní administrativní infrastrukturu lze nyní charakterizovat spíše jako klanově rodovou nomenklaturu. Podpora neutrálnějšího státního aparátu je další oblastí, kde může EU případně pomoci v rámci svých programů občanské společnosti a řádné správy věcí veřejných.

2.5 Před příchodem ruské nadvlády v 19. století byla Střední Asie tvořena vysoce nezávislými muslimskými chanáty a emiráty s exotickými jmény, například Buchara a Chiva, jež však byly současně odlehle kvůli rozlehlým pouštím, které je obklopovaly. Tamerlán v Samarkandu vybudoval obrovskou říši, jejíž obyvatelstvo tvořili z části i potomci Čingischánova vojska a Zlaté hordy. Za zmínku stojí i silná vědecká tradice této oblasti, zejména na poli astronomie, jejíž počátky se váží k založení observatoře Tamerlánovým vnukem Ulugbekem ve dvacátých letech patnáctého století. Kazachstán se v současnosti výrazně podílí na vesmírném programu.

3. Nová „Velká hra“?

3.1 Střední Asie, jak již bylo zmíněno, se navzdory své nehostinné poloze stala vysoce strategicky významnou. Vrací se realita 19. století a tzv. „Velké hry“ (kdy se oblast stala dějištěm střetu britských a ruských ambicí) a nyní je opět, vedle Východní Asie, místem, kde pravděpodobně nejvíce z celého světa hrozí kolize mnoha významných zájmů.

3.2 Po více než sto letech ruské nadvlády zde přetrvává velmi výrazný **ruský** vliv. Ruština je společným jazykem, hospodářské vazby jsou stále velice silné a Rusko je přesvědčeno, že oblast přirozeně spadá do sféry jeho vlivu. Kazachstán v roce 2010 vstoupil s Ruskem (a Běloruskem) do celní unie a určitý zájem projevují i ostatní. To by představovalo pro Kyrgyzstán, jediného člena WTO, problém. Ovšem Uzbekistán a Turkmenistán se zjevně obnovení vazeb s Ruskem obávají více než ostatní.

3.3 Také **Čína** se v místním rozvoji výrazně angažuje, což se formálně odráží v podobě členství v Šanghajske organizaci pro spolupráci (jejímiž členy jsou i Rusko a Írán). Čína má strategické zájmy – v roce 2010 uvedla v rekordním čase do provozu plynovod z Turkmenistánu přes Uzbekistán a Kazachstán, který má být plně napojen na její vnitřní energetickou síť. Čína má

⁽¹⁾ Úř. věst. C 211, 19.8.2008, s.82.

rovněž hluboký zájem o výstavbu strategických koridorů pro železniční a silniční dopravu přes Střední Asii směrem na západ, tyto záměry však dosud nejsou sladěny s evropskými dopravními koridory směrem na východ. To je nezbytně nutné napravit. Dávná Hedvábná stezka, nyní turistická atrakce, by současně mohla být lukrativně rozvinuta v obchodní a energetickou dálnici.

3.4 Ve velmi těsném vztahu jsou také Írán a Afghánistán, blízcí sousedé mluvící jazykem příbuzným s fársí stejně jako v Tádžikistánu, jejichž nedávná historie je poznamenána islámským fundamentalismem. Všechny středoasijské státy dnes mají radikální náboženství pevně pod kontrolou, přesto tato hnutí nabývají na síle. Islamistické nepokoje byly jedním z faktorů tádžické občanské války v 90. letech, přičemž mnozí se obávají jejího návratu. Pro Írán postižený sankcemi kvůli jaderné otázce mají mimořádný význam vztahy s Turkmenistánem a rovněž budování nového strategického plynovodu. Narůstajícím problémem je obchod s drogami pocházejícími z Afghánistánu, avšak je to problém spíše se týkající koncové spotřeby v zemích západu: řešení závisí mimo jiné na odříznutí a omezení nezákonného obchodu v Evropě (a ve Spojených státech); dále je třeba přimět chudé a zkorumpovatelné místní úředníky, aby učinili přítrž obchodování s drogami.

3.5 Velký vliv v oblasti má také **Turecko**, v neposlední řadě proto, že kromě Tádžiků jsou ostatní národy turkického původu a hovoří podobným jazykem. Turecko se výrazně angažovalo po rozpadu Sovětského svazu a po počátečním ústupu nyní opět svůj vliv posiluje. Turecko bude rovněž důležitou strategickou zemí pro energetické produktovody směřující na západ.

3.6 Výrazné postavení v tomto regionu mají především v důsledku afghánské války i **Spojené státy**.

3.7 To vše tedy vyvolává otázky, jak dalece se má zapojit **EU**, a to i s přihlédnutím k faktu, že žádná ze zemí v tomto regionu nebyla kolonií žádného členského státu EU. Na evropské potřeby by se mělo nahlížet dlouhodobě a společně s plným zahrnutím širších vztahů EU.

3.7.1 EU již zahájila hlavní vyjednávání s Ruskem a Čínou, s nimiž ji pojí strategické partnerství. Probíhají přístupové rozhovory s Tureckem, třebaže s minimálním pokrokem. I nadále se však zdá, že vztahy EU k zemím Střední Asie se řeší zcela nezávisle na těchto dalších zemích, což nedává smysl. Je třeba, aby se vztahy EU se Střední Asií rozvíjely v souladu a ve vzájemné provázanosti se zapojením EU v Rusku, Číně a Turecku. Zároveň by se naše vztahy se Střední Asií neměly vyvíjet tak, aby ohrozily naše strategické vztahy s kterýmkoliv z těchto klíčových partnerů. Dokud budou platit sankce vůči Íránu, bylo by předčasné jej začlenit, avšak je nutné bedlivě sledovat potřebu rovnováhy mezi Íránem a Střední Asií.

4. Zapojení EU ve Střední Asii

4.1 EU v červenci 2007 zahájila, z podnětu německého předsednictví, svou vlastní strategii pro Střední Asii. Je to spíše paternalistické tvrzení, přesto se musí pozvednout velmi nízká úroveň vzájemného obchodu. Kromě Kazachstánu, který se v roce 2009 (stejně jako v roce 2007) podílel na dovozu do EU 0,9 % a vývozu 0,5 %, nikdo další nepřekročil 0,1 % obchodu s EU. Navzdory těmto číslům je EU i nadále hlavním obchodním partnerem těchto států, zejména Kazachstánu, pro nějž představuje EU z hlediska objemu obchodu většího obchodního partnera než Rusko nebo Čína.

4.2 Je proto zcela přirozené, že EU projevuje o oblast Střední Asie užší zájem, a to zejména v souvislosti s Východním partnerstvím a strategií pro oblast Černého moře. Tyto iniciativy zahrnují, s výjimkou Ruska, s nímž EU jedná o samostatném novém strategickém partnerství, prakticky všechny země bývalého SSSR, a Turecko. Některé členské státy EU, hlavně Litva a stále více i Německo, již se Střední Asií mají silné vazby. Mnozí kromě toho vnímají Ázerbájdžán jako stát s užšími vztahy ke Střední Asii než ke Kavkazu, zejména kvůli energetice a náboženství.

4.2.1 Klíčovým tématem je energetika. Země Střední Asie disponují velkými potenciálními zásobami, které pro Evropu představují další a doplňkové zdroje energie, třebaže situace je ztížena problémy při tranzitu a dovozu. Důležité je to, aby EU k případné dodávce energie z regionu přistupovala realisticky a aby životaschopnost takových vztahů byla založena na praktických a hospodářských důvodech. Důležité pro domovské státy je také to, aby tyto zdroje přírodní energie byly spíše vnímány jako *doplňek* a zpestření stávajících zásob, nikoli jako případné *alternativní* zásoby, ani jako prostředek k ovlivňování vztahů s ostatními zeměmi v regionu.

4.3 Přes pozitivní tón zprávy o pokroku z loňského června jsou vztahy EU s těmito pěti státy Střední Asie velmi slabé. Kompletní mise EU je pouze v Kazachstánu, nedávno však zahájily činnost delegace EU v Kyrgyzstánu a Tádžikistánu. V Uzbekistánu a Turkmenistánu je EU zastoupena jen prostřednictvím Evropských domů obsazených převážně smluvně najatými konzultanty. Podle CEPS⁽²⁾ má 18 členských států velvyslanectví v Kazachstánu, 10 v Uzbekistánu a jen několik v ostatních státech. Pouze Německo a Francie mají velvyslanectví ve všech pěti státech, Spojené království ve čtyřech. Devět členských států zde nemá zastoupení vůbec. Má-li strategie EU pro Střední Asii uspět, bude nutné mnohem výraznější evropské zastoupení, což bude jednou z prvních zatěžkávacích zkoušek nové Evropské služby pro vnější činnost navzdory tomu, že její rozpočtové prostředky jsou výrazně omezené. Jednou takovou zkouškou bude například společný postup ESVČ v klíčových otázkách, jako jsou víza (přínejmenším pro státy schengenského prostoru).

(2) Centrum pro evropská politická studia.

4.4 EU se všemi pěti státy uzavřela dohody o partnerství a spolupráci. Dohoda s Kazachstánem, Kyrgyzstánem a Uzbekistánem vstoupila v účinnost v roce 1999, ovšem dohoda s Uzbekistánem byla později v letech 2005 až 2008 částečně pozastavena v reakci na masakr v Andižanu. Dohoda s Tádžikistánem (opožděná kvůli občanské válce) byla zatím v roce 2009 ratifikována, naopak dohoda s Turkmenistánem dosud nebyla s ohledem na otázku lidských práv ani ratifikována.

4.5 Jako klíčový hráč v regionu se profiluje zejména Kazachstán, přičemž jeho vztahy s EU se výrazně rozvíjejí, čemuž napomáhá i oboustranný zájem na tomto vztahu. Kazachstán je ve vztahu k EU jednoznačně nejlépe spolupracujícím státem a jeho aktivní a úspěšná snaha o předsednictví OBSE⁽³⁾ je jednoznačným signálem, že touží hrát klíčovou úlohu. Dalším důkazem toho, že si Kazachstán přeje větší zapojení do širších vztahů, je jeho vstup do celní unie s Ruskem a Běloruskem a jeho zjevný zájem o členství ve WTO, případně společně s Ruskem. Další známkou je růst významné mladé podnikatelské třídy, která je ochotna a povzbuzována získat vzdělání v zahraničí, a také rostoucí étos a angažovanost občanské společnosti.

4.6 Podobné přání být více vidět na mezinárodním poli se dosud neprojevovalo v Uzbekistáně, který si zachovává uzavřenější a více autoritářský přístup, a stejně tomu je i v Turkmenistáně. Původně to vypadalo, že Uzbekistán nejpravděpodobněji vytvoří užší vztahy s Evropou, což se však, zejména po událostech v Andižanu, vytratilo a naopak se otevřela možnost pro Kazachstán.

4.7 Kyrgyzstán sice vzbuzuje po etnických nepokojích v roce 2010 obavy, avšak stává se z něj otevřenější společností s větším zapojením občanské společnosti. Stejná situace panuje v Tádžikistáně, kde jsou současné vazby EU mimořádně slabé. Tádžikistán je nestálejší, zažil v 90. letech občanskou válku, která by se mohla opakovat, a čelí potravinové krizi.

5. Úloha občanské společnosti a lidská práva

5.1 Občanská společnost jednak nefunguje soustavně a jednak se mezi jednotlivými státy výrazně liší. Nejvíce se občanská společnost angažuje v Kyrgyzstáně, naopak v Kazachstáně a Tádžikistáně se étos občanské společnosti rozvíjí.

5.1.1 Občanská společnost v těchto třech zemích ovšem hrála jednoznačnou úlohu v kvalitně strukturovaném procesu EU týkajícím se dialogu o lidských právech, což je jeden z prvních výsledků strategie EU pro Střední Asii. Byla zavedena každoroční setkání na oficiální úrovni, včetně samostatných seminářů pro občanskou společnost s právníky specializujícími se na oblast lidských práv a místními nevládními organizacemi

za přítomnosti představitelů EU a se stálým programem, prozatím však bez účinných referenčních ukazatelů pro měření výsledků.

5.1.2 Výbor tento proces velmi podporuje, avšak je hluboce nespokojen, že ESVČ neuznala za vhodné zapojit do něj EHSV. Vyzýváme ESVČ, aby to co nejdříve napravila, zejména protože jsme osvědčeným partnerem pro dialog a cestou k širší občanské společnosti a máme rozsáhlé praktické vědomosti a všeobecně uznávané odborné znalosti.

5.2 Taková míra iniciativy ze strany občanské společnosti nebyla zaznamenána ani v Uzbekistáně (za nějž vystupují vládou organizované nevládní organizace) ani v Turkmenistáně, kde nezávislá občanská společnost prakticky neexistuje.

5.2.1 Nutno připomenout, že před získáním nezávislosti neexistovala tradice nebo chápání občanské společnosti jako prostředníka mezi státem a občany, ani koncept nevládních organizací. Odborové organizace, spolky, mládežnická a profesní sdružení byly součástí státní struktury a měly jen minimální kontakt s vnějšími vlivy, jež by pomáhaly utvářet nové instituce v době po získání nezávislosti. Od té doby se však mnohé rozvíjely více nezávisle, spolu s privatizovanými státními podniky, nezávislými odborovými organizacemi a profesními sdruženími, zejména v Kazachstáně a Kyrgyzstáně a v omezené míře i v Tádžikistáně.

5.2.2 V 90. letech se objevily iniciativy vycházející z venkovských komunit a svépomocné skupiny venkovského stylu založené na tradičním místním společenství a skupinách vzájemné pomoci *hašar/ašar*, v neposlední řadě v reakci na rozpad sovětského systému sociálního zabezpečení, avšak s tím, co je na mezinárodní úrovni chápáno jako nevládní organizace, měly jen málo společného. Takové nevládní organizace také vznikaly, ovšem spíše v městských oblastech a byly často závislé na značné vnější finanční podpoře (mimo jiné ze strany Spojených států). Každá země se rozvíjela jinak a s jinými problémy, avšak po „barevných“ revolucích, které proběhly v Gruzii, na Ukrajině a v Kyrgyzstáně, byla působnost nevládních organizací (mnohými vnímané jako cizí prvek a ve srovnání s místními příliš drahé) výrazně omezena v Uzbekistáně a v Turkmenistáně prakticky zanikla. V poslední době se nůžky mezi městem a venkovem stále více rozvírají a vzrůstá rovněž vliv a činnost islámu.

5.3 Mezi občanskou společností v EU a ve Střední Asii existují očividně minimální formální vstupy a kontakty jsou slabé, což není nijak překvapivé vzhledem k velmi sporým mezilidským vztahům mezi Evropou a Střední Asií. Než budeme moci očekávat, že občanská společnost ve Střední Asii bude sdílet naše hodnoty, či se s nimi dokonce ztotožní, je nutné ji s nimi nejprve obeznámit a získat pro ně široké pochopení, nikoli je přikazovat shora. Kazachstán zde může posloužit jako most, v neposlední řadě díky svým lepším obchodním a unijním kontaktům.

⁽³⁾ Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě, jediná mezinárodní politická a institucionální vazba propojující Evropu se všemi státy někdejšího SSSR.

5.3.1 Výbor je přesvědčen, že je naprosto nezbytné vytvořit komplexní, soudržnou a koordinovanou strategii EU za účelem rozvíjení kontaktu s občanskou společností ve Střední Asii. Sám Výbor má dobré předpoklady k tomu, aby tento cíl realizoval. Klíčová otázka zní, jak nejlépe přispět k povzbuzení mnohem intenzivnějšího dialogu a intenzivnějších mezilidských vztahů, hledat oblasti společného zájmu a rozvíjející se skupiny občanské společnosti a prosazovat osvědčené postupy, aby to vedlo ke zřízení formálnějšího mechanismu pro podporu účinných kontaktů s občanskou společností.

5.3.2 Je třeba uvítat současnou práci Evropské služby pro vnější činnost (ESVČ) v tomto regionu. Je však nezbytné maximálně využít veškeré odborné znalosti institucí EU, a proto Výbor, stejně jako v případě procesu týkajícího se dialogu o lidských právech, vyzývá ESVČ, aby ho na základě jeho zkušeností odjinud zapojila vždy, když to bude možné, zejména v oblasti podpory budování kapacit.

5.3.3 K tomu se nabízejí tři cesty: zaprvé Výbor sám musí za pomoci ESVČ jasně určit stávající hlavní účastníky dialogu. Je nutno najít účinné partnery mezi nezávislými podniky a nezávislými odbory a navázat pevné vazby ve všech pěti státech, a to za účasti dalších vhodných partnerů z řad občanské společnosti. Mezinárodní organizace zaměstnavatelů nemá žádné členy ze Střední Asie, přestože v Kazachstánu má své kontakty. Doporučujeme, aby za tím účelem, a rovněž s cílem propagovat toto stanovisko, navštívila Střední Asii malá delegace EHSV.

5.3.4 Dále je nezbytné, aby se zjistilo, jaké jsou další rozvíjející se organizace občanské společnosti, a aby se jim přímo na místě dostalo povzbuzení a podpory při jejich rozvoji. I v tomto případě od ESVČ očekáváme, že zapojí Výbor vždy, když to bude vhodné.

5.3.5 Výbor také velmi podporuje kroky směřující k případným obchodním dohodám s každým z těchto pěti států. V souladu s jinými nedávnými obchodními dohodami EU bychom v této souvislosti doporučili zřízení fóra občanské společnosti pro každý stát, aby se vztahy s občanskou společností v daném regionu více formalizovaly, což by zároveň umožnilo, aby Výbor sdílel s příslušnými zástupci občanské společnosti své odborné znalosti v oblasti udržitelného rozvoje.

5.3.6 Zatřetí je nutné více podporovat širší kontakt mladých lidí a jejich výměny a ještě větší využití programu Erasmus Mundus na podporu hlubších vazeb v oblasti vzdělávání a mobility na obou stranách. Mělo by sem patřit zjednodušení vízové povinnosti za účelem vzdělávání, upuštění od vyžadování poplatků v případě nejtalentovanějších studentů ze Střední Asie, podpora učebnic a letních škol angličtiny a partnerství na úrovni univerzit i středních škol. Vítejme zvýšení rozpočtu na

tuto oblast na 10 milionů EUR ročně, jak však uvádí nedávná zpráva o pokroku, většina obyvatel ve Střední Asii je mladší 25 let (takže si nebude pamatovat dobu SSSR).

5.3.7 Občanská společnost hraje klíčovou úlohu při podněcování větší regionální soudržnosti a integrace, což je důležité pro budování hospodářského a sociálního prostředí, v němž mohou trhy účinně fungovat a podporovat vytváření důstojných pracovních míst, rozvíjet malé a střední podniky, posilovat místní infrastrukturu a napomáhat omezení chudoby, což by zaštiťovaly stabilní instituce s jasně vymezenou působností. Velmi užitečné v této oblasti budou mimo jiné zkušenosti s budováním občanské společnosti v pobaltských státech.

5.3.8 Na druhé straně k tomu musí existovat opora v podobě politického odhodlání, míru a bezpečnosti, právního státu, větší míry demokracie, řádné správy a makroekonomické stability.

5.4 V úzké spojitosti s podporou většího zapojení občanské společnosti, zejména v Uzbekistánu a Turkmenistánu, je však problematika lidských práv, v níž dochází jen k zoufale malému pokroku. S ohledem na dlouhou historii autokratické vlády a nedostatečné tradice lidských práv, musí tato práva, má-li EU a její občanská společnosti navázat se Střední Asii účinné pracovní vztahy, hrát rostoucí úlohu. Lidská práva napomáhají Evropě určovat její identitu a definovat její historii. Jedná se o klíčovou oblast, v níž se Evropa oprávněně domnívá, že může nabídnout pomocnou ruku.

5.4.1 Avšak na co se pozornost skutečně zaměří, musí být otázkou jednání a kulturní vnímavosti. Všechny tyto státy se dobrovolně zavázaly k dodržování všeobecných lidských práv svým pozitivním vztahem k OSN a s ní spojeným institucím (například Mezinárodní organizací práce). Na rozdíl od řady jiných obchodních partnerů EU již všechny středoasijské státy ratifikovaly osm klíčových úmluv Mezinárodní organizace práce, s výjimkou Úmluvy o svobodě sdružování (č. 87) ze strany Uzbekistánu a Úmluvy o minimálním věku (č. 138) ze strany Turkmenistánu. Turkmenistán přistoupil k Úmluvě o dětské práci (č. 182) až v prosinci 2010, a Uzbekistán v roce 2009 přistoupil k Úmluvě o minimálním věku. Jinou otázkou ovšem je jejich vymáhání. Naléhavě proto žádáme Komisi, aby ve spolupráci s Mezinárodní organizací práce věnovala větší pozornost nalezení oblastí a způsobů, kde může Evropa Střední Asii nejlépe pomoci při plnění těchto závazků.

5.4.2 Skýtá se tak praktická cesta k budování vzájemné důvěry. Je sice sporné, zda jsou některá lidská práva důležitější než jiná, přesto je největší důraz kladen na základní lidské svobody, právní stát a svobodu shromažďování, sdružování a projevu. EU již ukázala dobrý příklad tím, že některé otázky dobře zvládla, například problematiku osob s postižením.

5.4.3 Přesto přetrvávají zásadní obavy a problémy a nedávné události v severní Africe jsou připomínkou toho, jak je důležité budovat aktivní účast občanské společnosti a že je naléhavé nutné tyto základní otázky vyřešit zdárným způsobem. Výbor chce navázat pevné a účinné kontakty a fungující pracovní vztahy s občanskou společností ve Střední Asii. Bojkoty ani ukládání velmi přísných podmínek založených na pokroku proto nejsou reálným řešením. Situace zde bývá přirovnávána k situaci v Bělorusku, kde bylo po nepokojích v lednu 2011 vyvolaných prezidentskými volbami zakázáno 158 předním představitelům režimu cestovat do EU a jejich bankovní konta v EU byla zmražena – tento případ by mělo mít všech těchto pět států neustále na paměti.

5.4.4 Výbor ve svém stanovisku „Globální Evropa“⁽⁴⁾ požadoval, aby Komise jako základ budoucích obchodních dohod EU použila 27 úmluv (včetně 8 klíčových úmluv MOP), které jsou na seznamu pro systém GSP Plus. Tento cíl je zde nutné připomenout jako základ pro rozvoj širšího obchodu se Střední Asií v jiných oblastech, než je energetika, případně spolu s opatřeními technické pomoci pro oblast obchodu, a současně je nutné povzbuzovat ke vstupu do WTO. Členem WTO je pouze Kyrgyzstán, a to od roku 1998, jeho členství je však nyní obecně vnímáno jako předčasné.

5.5 Příloha A uvádí stručný přehled stavu lidských práv v jednotlivých státech.

6. Oblast životního prostředí

6.1 Systém GSP Plus obsahuje důležité environmentální úmluvy. Pro Střední Asii mají význam zejména spojené otázky zabezpečení dodávek potravin, vody a energie, přičemž zásadním úkolem EU bude podpořit dotčených pět států ke spolupráci na nalezení uceleného řešení. Ze strategie EU není zřejmá míra provázanosti těchto otázek: otázka hospodaření s vodou je pokryta souběžně v rámci energetiky i environmentální udržitelnosti, zabezpečení dodávek potravin je významným samostatným problémem.

6.2 Tádžikistán byl v roce 2008 uveden na seznamu organizace FAO mezi 17 zeměmi, které jsou v potravinové krizi – jako jediný z asijských států. Otázkou zásadního významu pro celý region je rovněž zabezpečení dodávek vody, jak to vyplývá

z prudkého vysychání Aralského moře, zhoršujících se problémů s vysychajícími řekami a skutečností, že bavlna je plodina mimořádně náročná z hlediska zavlažování. I zde by měla EU napomáhat budovat vzájemnou důvěru a pochopení ve Střední Asii a zužitkovat při tom zkušenosti z pomoci jiným zemím.

6.2.1 Tádžikistán, stejně jako Kyrgyzstán, má po většinu roku zajištěny dodávky vody (navzdory špatnému řízení a poškozeným distribučním systémům, které jsou příčinou velkých ztrát a následného nedostatku), naopak jejich sousedi trpí nedostatkem vody, zejména v Uzbekistánu (který v oblasti pěstování rýže a bavlny, jež je náročné na spotřebu vody, a pitné vody převážně spoléhá na vodu odjinud). Tádžikistán naopak trpí velmi omezenými zdroji dalších forem energie, avšak v prvé řadě má problémy se zajištěním potravin. Z hlediska dodávek energie a potravin je výrazně závislý na svých sousedech.

6.2.2 V roce 2008 byly podle odhadů bez zabezpečených dodávek potravin 2 miliony lidí (více než třetina obyvatelstva), závažným nedostatkem potravin pak trpělo 0,75 milionu lidí. 64 % obyvatel žije pod hranicí chudoby; pouze 7 % rozlohy této země lze využít pro zemědělství.

6.2.3 Bohužel Uzbekistán a Tádžikistán nemají dobré sousedské vztahy, což bylo příčinou ničivého kolotoče oboustranných ústrků, zákazů vývozu energie a vody, přičemž Tádžikistán to bránilo ve výrobě domácích dodávek elektřiny, která byla za krutých mrazů k dispozici jen v Dušanbe na dvě hodiny denně.

6.3 Tato krize ukázala, jak důležitá je ucelená strategie pokrývající environmentálně šetrné využití přírodních zdrojů, zmírnění chudoby a především zabezpečení potravin, která umožní podporu udržitelného hospodářského vývoje ve Střední Asii jako celku. Výbor však vítá skutečnost, že EU se již výrazně angažuje v pomoci Tádžikistánu a jeho sousedům ve zvládnání těchto krizí.

V Bruselu dne 16. června 2011.

předseda
Evropského hospodářského a sociálního výboru
Staffan NILSSON

⁽⁴⁾ KOM(2011) 763 v konečném znění.